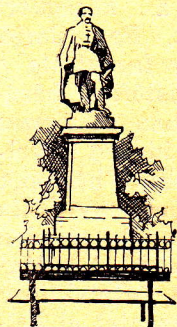

mert az első követ maga a szobrász dobta a saját művére, még pedig éppen a leleplezés ünnepélyén.

A bronz-Kisfaludy ezek után még tizenhét évig állott Balatonfüred piacán. Az egész szobor egy óriási köpönyeg volt, amelyet egy fej koronázott és amely bronz-csizmán állott. Sokkal több nem volt rajta észlelhető a legnagyobb jóakarat mellett sem. De mint minden jóakarat, úgy ez is idővel lankadásnak indult. Hangok kezdtek hallatszani, amelyek egyre kedvezőtlenebbé és egyre hangosabbá váltak. Egy olyan balatonfüredi közvélemény öltött látható alakot, amely a szobor sürgős kicserélését követelte. Végre akadt egy főúri szobrász: báró Vay Miklós, aki vállalkozott rá, hogy ingyen megminta Kisfaludy Sándor újabb szobrát.

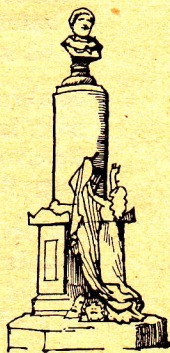

A régi szobrot szépen leemelték kőtalapzatáról, négy ökröt fogtak eléje s meg sem álltak vele Bécsig, ahol beolvasztották. Így vált Kisfaludy Sándor első szobrából az, ami eredetileg volt, tudniillik: nyersanyag.

De ki volt a szobrász, aki a saját szobrának leleplezésén nem mert megjelenni? Természetesen megint csak Züllich Rudolf, ugyanaz, akinek Katona-szobrát éppen egy héttel előbb távolították el a Nemzeti Színház elől. Mert a játék a történelem ritmusa szerint ismétlődött: megint akadt egy szoborbizottság és megint megtalálta pontosan azt az embert, aki a kitűzött feladat megoldására a legkevésbé volt alkalmas. Ez a történet élénken alátámasztja a logikának azt a régi szabályát, hogy ugyanazok az okok ugyanazokat a következményeket eredményezik.

*

A 67-es kiegészítés előtt egyáltalán sok baj volt a szobrokkal. Mert akkor még javában virágzott egy szoborfelállítási tényező, amely a legfélelmesebbek közé tartozott, mert a legostobább volt. Ez a tényező, amely nélkül nem volt szobor emelhető, a cenzúra volt. Egy vérbeli osztrák cenzor a legjámborabb képben, bronzban és márványban is forradalmi izgatást szimatolt. Ilyen izgatásnak minősítették például Kisfaludy Károly mellszobrának köztérre való állítását és évek peregetek le, míg végre, nagynehezen, megadatott a legfelső engedély, hogy a vígjáték ősmestere a Nemzeti Múzeum kertjében közszemlére kerülhessen. Előbb azonban évekig tartó aktaváltásnak kellett leperegnies, mert a cenzúra mindenekelőtt kíváncsi volt arra, hogy milyen feliratot fognak vésní a szobor talapzatára. Megnyugtatták, hogy a felirat nem lesz lázító tartalmú, mert mindössze ebből a két szóból fog állani: Kisfaludy Károly. De ez nem nyugtatta meg báró Augusz helytartót, mert most már arra is kiterjedt a figyelme, hogy tulajdonképpen ki a gazdája ennek a szobor-ügynek? Kisült, hogy a Kisfaludy-Társaság. Hónapok múltak el, de engedély helyett újabb kívánságokkal lépett fel a cenzúra. Fel kellett terjeszteni a Kisfaludy-Társaság tagjainak pontos névsorát is. Évek múltak így, a szobor darabokra bontva várta a Nemzeti Múzeum egyik poros rak-tárában a feltámadást. Ezalatt a művész: Ferenczy István, rég elhagyta Pestet és rimaszombati magányába vonult vissza. Szobra talapzatának terve is elkallódott. Idegen kéz, rossz terv alapján helytelen talapzatot készített neki és végül ebben a torzított formában állították fel a Nemzeti Múzeum kertjében. Így született meg egy

szobor az elnyomatás korában. Képzeltető, hogy ilyen eljárás nem gyűjthetett kedvet a közönségben emlékszobrok állítására.

*

Am ne higgyük, hogy csupán a szobrász kezét kötötte meg a cenzúra. Kiterjedt az minden művészi ügyre, még az egyszerű kiállításrendezésre is, ami akkor politikai kockázatot is jelentett. Úgyis nehéz dolog volt akkoriban egy műtárlat nyélbeütése, százféle akadályt kellett leküzdeni, különösen a bécsi invázió miatt, amellyel szemben a magyar művészek szinte tehetetlenek voltak. E nehéz munkát még súlyosabbá tette a cenzúra beavatkozása.

A művészek csakhamar közvetlen közelből ösmerekedtek meg ezzel a hatalommal. Hiszen az idegen hatalom cenzúrája nélkül még művészi kiállítást sem volt szabad megnyitni Pesten. A cenzor előbb végignézte az összes tájképeket, a portrékat, a csendéletek almáit és poharait, a gipsz-képmásokat és ha nem talált bennük lázító elemet, megengedte a kiállítás megnyitását. Azonban előzőn be kellett mutatni a katalógust is, nehogy esetleg valamely egyébként jámbor festménynek vagy gipszszobornak a címe rossz politikai utakra térítse a közönséget. Mert a cenzor tisztában volt vele, hogy a művészek kiszámíthatatlanok. Így például Madarász Viktor 1853-ban ki akarta állítani egyik képét, amelyen a cenzor nem talált semmi kivetni valót; annál többet a címben. Mert Madarász „A kuruc és labanc”-nak keresztelte el a képét. Rögtön ki kellett javítani a katalógust és ebben a kép most már mint „Két testvér” szerepel. Persze az egész közönség tudta, hogy miféle két testvérről van itt szó.

*

Egy ilyen címűgye nyolc évvel később Than Mór-nak is akadt. Ő a divatos katonafogdosásról festett képet „Ujoncozás” címmel. Ebből az a baj támadt, hogy a cenzúra célzást látott benne a jelen állapokra és féltette ilyesmitől a derék tárlatlátogató polgárokat. A kép csak úgy kerülhetett a nyilvánosság elé, hogy a rendezők a katalógusban a következő, esetlen korrektúrával nyomatták le: „Ujoncozás az 1848 előtti időben”.

*

Am nem csupán a képek neve, hanem még a művészek neve is megkapta a magáét a derék osztrák cenzortól. Ugyanaz a Züllich, akinek két szoborhíztóriáját már elmondottuk, 1852-ben Rómában tartózkodott és ebben az időben német nevét magyarral akarta fölcserélni. Valóban faragott is 1–2 munkát, amelyeken már új művészneve olvasható: Czélkúti. Am ez a lázadás szöveget ütött a cenzor fejébe, aki a szöveget tovább ütötte a bécsi külügyminiszter köpönyéjébe, amelyet ez azonnal továbbított a római nagykövethoz és Züllich szigorú tilalmat kapott, hogy ilyesmit ne merjen többé elkövetni.

*

Ha a cenzúra keze így elérhetett egészen Rómáig, ne csodálkozzunk, ha megtalálta a ribilliót a közeli Svábhegy bozótjai közt is, bár azok akkor nagyobb részt járhatatlanok voltak. A dolog úgy történt, hogy Széchenyi tisztelői 1860-ban kis emléket készíttettek Gerenday Antallal és ezt a Széchenyi-hegyen akarták elhelyezni. Ebben is forradalmi aktust szimatolt a cenzúra és csak egyévi kapacitálás és viccelődés után lehetett a hatósági engedélyt megkapni, pedig akkoriban a Széchenyi-hegy még olyan elhagyatott